

VITA A TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAK STATISZTIKÁJÁRÓL

A Magyar Könyvszemle 1964. évi 3. számában (225-238.p.) Kovacsics József és Duxné Nagy Katalin "A könyvtári munka összehasonlító mérése standardizálás útján" címen megjelent tanulmánya könyvtárosi szakkörökben élénk visszhangot keltett. Csüry István, a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója, a Könyvtáros 1965. évi 2. számában (67-69.p.) érvekkel alátámasztott publicisztikai veretű cikkben bírálja a tanulmány számos megállapítását.

Horváth Tibor írása Csüry cikkének megjelenése előtt érkezett szerkesztőségünkhöz; a néhány Csüryével azonos, vagy hasonló következtetést - vállalva az ismétlés ódiúmat - nem hagytuk ki Horváth cikkéből; ezek az egyezések talán a további vitában - aminek a Könyvtári Figyelő készségesen ad helyet - hasznos támpontul szolgálhatnak.

Merész teoriákat igen gyakran éri az a vád, hogy a tények nem igazodnak hozzájuk. Nem lehet pontosan tudni, hogy a gondolkodás konzervativizmusa igazítja nehézkesen a tapasztalati anyagot az elmélethez, vagy az elméletben van a hiba. Mindkét esetre bőven akad példa. Kovacsics József és Duxné Nagy Katalin tanulmánya a könyvtári munka összehasonlító elemzésére olyan módszert ajánl, amely mélyebb bepillantást enged a könyvtárak organizmusába. Szembetűnő azonban az ellentmondás e módszer által leszűrhető következtetések és könyvtáraink tényleges helyzete között. Az ellentmondás - érzésem szerint - ez esetben nem annyira a módszerben, mint inkább példák balszerencsés megválasztásában van.

1 A szerzők típusra, funkcióra merőben különböző könyvtárakat vizsgálnak meg. Az olvasótermi forgalom, ellátottság nem mérhető össze annyira más feladatokat ellátó könyvtárak esetében, mint pl. az

OSzK, egyetemeink könyvtárai, az Országgyűlési Könyvtár, stb. A tanulmány utal arra, hogy a munka előkészítő szakaszában fokozott gonddal szükséges kiválasztani az összehasonlítandó könyvtárakat. A felsőoktatás szolgálatában álló könyvtárak a nemzeti könyvtárral, és ezek bizonyos szakkönyvtárakkal nem mérhetők össze. A közölt módszer alkalmazható azonos típusu könyvtárakra. Tekintve azonban könyvtárügyünk szervezetét, a hálózati elvet, a nagyfoku munkamegosztást stb. alapos kétely merülhet fel, hogy ilyen könyvtárak egyáltalán vannak-e a közművelődési könyvtárakon kívül (vagy talán még ott sem). A két egyetemi könyvtár funkciója ugyan hasonló, de történetük, a gondozott szakterületek dokumentumanyagának eltérő természete, nagyságrendjük ezeket is meglehetősen elválasztja egymástól.

2 A szerzők az állomány, forgalom, könyvtároslétszám, a férőhelyek száma, stb. között igen finom összefüggésekre figyelnek fel. Bármilyen sokoldalú is a vizsgálat, a könyvtárak szolgáltatásait nem lehet csak az olvasótermi adatokkal reprezentálni. Könyvtáranként változik ugyanis, hogy erre mekkora súly esik. A közölt módszer nem ad lehetőséget arra, hogy az egyéb szolgáltatások fontosságuknak megfelelő hangsúlyt kapjanak. Így pl. a Budapesti Egyetemi Könyvtárban a kölcsönzés legalább akkora szerepet kap, mint a helybenolvasás, és hazai viszonylatban elismert tájékoztató munkája biztosítja közönségszolgálatára jó minőségét. Ugyanúgy megfelel a tanulmány az OSzK központi szolgáltatásairól, és a példák sorolhatók tovább. A könyvtárak munkájának ezek az individuális tényezői elsikkadnak a tanulmányban, pedig esetenként éppen ezekért keresik fel azokat az olvasók.

3 Közismert tény, hogy bizonyos könyvtári funkciók ellátására az állománynak meghatározott, optimális nagyságrendje felel meg legjobban. Ha az állomány ezt a nagyságrendet meghaladja, az intenzitási mutatóknak az állományhoz viszonyított mérőszámai csökkenést mutatnak, jóllehet az adatok abszolút számokban növekednek. Ez azt jelenti, hogy nemcsak azok a könyvtárak nem hasonlíthatók össze, amelyeknek nagyságrendjében lényeges különbségek mutatkoznak, hanem azok sem, amelyek jellegüknél fogva kénytelenek gigantikus könyvtárakká fejlődni azokkal szemben, amelyek - figyelembevétel a szakirodalom mennyiségi növekedésének és avulásának törvényeit - állományukat az optimális nagyságrendben tartják.

4 Ismerve könyvtárainkat, az is nyilvánvaló, hogy az olvasótermi adatok pillanatnyilag olyan tényezőktől függenek, melyeknek semmi közük a könyvtárak érdemi munkájához. Az olvasóterem kihasználtsága, forgalma pl. azon mu-

lik, hogy mekkora; márpedig elhelyezés dolgában igen inséges állapotok uralkodnak a legtöbb könyvtárban. Alig találkozunk Magyarországon modern olvasótermi koncepcióval. De nem azért, mert nem akarjuk, hanem azért, mert nem áll módunkban megcsinálni. A Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának forgalmi grafikonja azért alakult olyan szerencsésen, mert a helyviszonyok hatalmas olvasóterem kiépítését tették lehetővé.

5 A tanulmányok mindezek ellenére olyan pozitívumai vannak, amelyek miatt nemcsak közlése volt indokolt, hanem megérdemli a szakmai körök higgadt, tárgyilagos értékelését is. Mindenekelőtt a szerzők igényességét emelném ki. Gondoljunk az előadásmód precizitására, s arra, hogy módszerüknek egzakt általánosítását adják a cikk utolsó fejezetében. Igaz, hogy a mátrixok bevezetésével a numerikus számolás lényegében nem változik, az egzaktság mégis elismerést érdemel olyan szakterületen, amelynek ez nem éppen erős oldala. Vannak olyan tanulmányok, amelyeknek megállapításai erősen vitathatók, mégis többet érnek, mint langyos közhelyeket fásult pedantériával előadó dolgozatok, amelyekkel még vitázni sem érdemes. S ha ez a tanulmány csak azt a munkát végezte volna el, hogy a szakemberek bejárattott gondolkozásmódját új szempontok, lehetőségek felvetésével nyugtalanná tette, máris komoly eredményt könyvelhetne el magának.

Az is felmerül, hogy hol lehet hasznosítani a szerzők módszerét. Több könyvtár összehasonlítására nem nagyon alkalmas. Kísérletezni kellene azzal, hogy egyetlen könyvtárra több éven keresztül elkészített komplex mutatók milyen eredménnyel járnának. Nyilván a könyvtár szerkezetében végbe ment változásokat, a változások irányát és intenzitását igen érzékenyen tükröznék. Mindenesetre többet tudnánk meg belőle, mint az eddigi - valljuk be elég formális és felszínes - statisztikai elemzésekéből. Ehhez a két szerző módszerének továbbfejlesztése szükséges, s a továbbfejlesztés a könyvtárak egyedi sajátosságainak figyelembevételével képzelhető el. Azaz minden könyvtár saját funkcióinak megfelelően alakíthatja ki a teljesítményének mérésére szolgáló módszert. A szerzők cikke inkább kiindulópont legyen, kezdet, mert kár volna a példák szerencsétlen megválasztása miatt a módszerben rejlő lehetőségeket is elvetni.